МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

1

ПРОФ. ДР. В. КРУПНИЦЬКИЙ

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ ЗА ГЕТЬМАНА ДАНИЛА АПОСТОЛА

КУЛЬТ—НАУК. ВИДАВНИЦТВО Т. ОМЕЛЬЧЕНКО—Ю. ТИЩЕНКО

КІЛЬ

Культурно — Наукове Видавництво Т. Омельченко — Ю. Тищенко має на складі:

1. Літературно — Науковий Збірник. Книга 1., Видання літограф. 130 стор., ціна 7 ДМ.

Зміст:

П. Петренко — Три літа. Юрій Шерех — Галичина в формуванні нової української літературної мови. Юрій Сірий — Київ (уривок із споминів). П. Петренко — Під прапором мистецтва. О. Жданович — На зов Києва (Олена Теліга). Ол. Ф. — Репін і Україна. Матеріяли: Автобіографія І. Дніпровського. Автобіографічний лист Ів. Манджури.

2. Літературно — Науковий Збірник, кн. II. Видання літографічне, 109 ст., ціна 5 ДМ.

Зміст:

Юрій Клен — Попіл імперій (уривок із поеми). Дмитро Чижевський — Доісторична доба української літератури. П. Петренко — Українські ваганти (дяки пиворізи). Ярослав Рудницький — Франко ономаст. Юрій Сірий — З моїх зустрічів. (О. Олесь і Г. Чупринка). О. Ю. — Григорій Чупринка. Вол. Дорошенко — Большевицькі коментарі до Шевченкових поезій. І. Твердий — Вічний вірш (Лі — Тай Пе)

3. Літературно — Науковий Збірник, кн. III. Видання літографічне, 106 ст. ціна 5 ДМ.

Зміст:

Проф. О. Оглоблин — Опанас Лобисевич (1732 — 1805(. Др. В. Дорошенко — Одна з легенд українського письменства (Чи Іван Франко був сівачем комунізму на нашому грунті, чи його ворогом). П. Пеко — Пролог трагедії (Народження Миколи Хвильового). Юрій Сірий — З моїх зустрічів (Олена Пчілка, Іван Семенович Нечуй — Левицький). Д. Тернівський — Лубні наприкінці минулого століття (спомини). В. Порський — З історії „Основи". Ю. Т. — Праці гуртка любителів історії, Корюген — Кіль (Матеріяли до історії української еміграції часів І. Мазепи і П. Орлика).

МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

1

ПРОФ. ДР. В. КРУПНИЦЬКИЙ

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ ЗА ГЕТЬМАНА ДАНИЛА АПОСТОЛА

diasporiana.org.ua

КУЛЬТ—НАУК. ВИДАВНИЦТВО Т. ОМЕЛЬЧЕНКО—Ю. ТИЩЕНКО

КІЛЬ

Друковано 500 прим.

Друкарня Т. Омельченко — Ю. Тищенко
Кіль

Цікаво, що й Теофан Прокопович, перебуваючи в Петербурзі, цікавився долею Академії. Принаймні в листі до Заборовського з 8 березня 1734 р. він, висловлювався про способи поліпшення матеріяльного становища Академії. На його думку, Академія може жити з своїх маєтків, але тільки під управою розпорядного і чесного господаря. Тоді замість „скудости" буде в Академії „изобиліе".

У житті Академії визначну ролю відограв призначений 1731 р. київський архиєпископ Рафаїл Заборовський, який виявив себе як один з найздібніших церковних адміністраторів України. Ми згадуємо про його діяльність на користь Академії тому, що він почав її ще за Д. Апостола, хоч головні моменти її стосуються часів після Апостола, до другої половини 30—х та 40—х років. Можна сказати, що саме завдяки його заходам Академія поволі почала виходити зі стану того занепаду, який принесли тій часи після Мазепи. Ректорові Академії він вистарався в 1732 р. від Синода звання архимандрита. Професорам і вчителям давав він часто за заслуги і в „поощреніе" грошеві нагороди з власних прибутків найздібніших учнів Академії посилав він до закордонних університетів на власні кошти. Багато бідних учнів мало від нього повне утримання; для інших збудував він нову дерев'яну бурсу. 1735 р. над кам'яним корпусом Академії, поставленим ще за гетьмана Мазепи, вибудував він другий поверх, по суті теж на власні кошти; він же дбав про ремонт або перебудову й інших „обветшавших" академічних будинків і т. п.

З учнів Академії вийшов цілий ряд просвітніх діячів, які закінчили Академію в часи її розквіту, а то й занепаду. За Апостола роля їх, як духовних пастирів на Сході Европи, дуже значна, також і як культурних діячів. Відомо, що вже тоді єпископські катедри в самій Росії здебільшого були обсаджені українцями і учнями Академії. З числених даних, що їх навів уже Аскоченський, виходить, що єпископ Епифан Тихорський заснував в 1722 р. славяно—латинську школу в Білгороді, яку пізніше переніс до Харкова. Оцей Харківський Колеґіум затвердила 1731 р. цариця Анна Іоанновна; в тім же році відкрито було в Колеґіумі й найвищу клясу богословія.

По за територією України можемо назвати ще цілий ряд міст де учні Академії виявили себе на полі просвіти. Так в Москві ректорами московсько—слав'яно—латинської академії були з 1728 р. Герман Концевич, з 1734 р. Степан Калиновський. Гавриїл Бужинський, з 1726 р. єпископ в Рязані, відновляє тут слав'яно—латинську школу; Варлаам Леницький, бувши з 1731 р. псковським єпископом засновує в Пскові школу, майбутню семінарію і за 7 років своєї діяльности відкриває цілий ряд кляс включно до філософії. Іларіон Рогалевський, з 1732 р. архиєпископ казанський, засновує в 1733 р. в Зилантові, біля Казані, школу, з якої розвинулася пізніше Казанська духовна академія. Першими вчителями школи були теж учні Київської Академії, Веніямин Пуцек Григорович і Степан (Сильвестр?) Гловацький. Гедеон Вишневський, з 1727 р. єпископ Смоленський, відкрив у Смоленську слав'яно-латинську школу, яка стала основою пізнішої семінарії, а також цілий ряд шкіл в Дорогобужі, Рильскому, Білому, Вяземську. Лаврентій Горка, з 1733 р. єпископ Вятський, поклав основу майбутній семінарії. Герман Концевич, бувши в 1731 р. архиєпископом архангельським, заснував у Холмогорах слав'яно—латинську школу, що стала

основою пізнішої архангельської семінарії. Іннокентій Кульчицький, вікарій тобольського митрополита (з 1727 р.), заснував в Іркутську дві школи: одну російську, а другу монгольську. В останній, крім загальних дисциплін, викладалося також і монгольську грамоту. Інокентій Нерунович, з 1732 р. єпископ іркутський, навертав у Східньому Сибірі тунгусів на православіє.

За часів Апостола з'явилися представники Київської Академії навіть у Сербії. На прохання сербського єпископа Вікентія Свядковича, послано 1732 р. кількох київських студентів засновувати в Сербії школи, серед них і відомого Михайла Козачинського.

І за часів Д. Апостола головний контингент освічених людей постачала Київська Академія та деякі колегії, що існували тоді на Україні. По західньо-европейських університетах було ще мало українців, та й то головно з належних тоді Польщі західніх земель України. Лише з кінця 40—х років XVIII ст. починають чимраз частіше виїзджати за кордон на науку молоді люди з Гетьманщини, сини визначної української старшини, що, розбагатівши, мала тепер і відповідні засоби для утримання їх на чужій стороні. З списків іматрикульованих по чужинецьких університетах студентів, у витягах що їх подає др. Олянчин, видно це дуже ясно, хоч ці списки неповні і стосуються тільки кількох европейських університетів.

Хоч тодішня освіта на Україні не стояла на високому рівні, всеж було тут чимало добре освічених або й високо освічених людей, які могли б прикрашати кожну европейську країну. Головне те, що вища верства Гетьманської держави не залишалася в сфері чисто матеріяльних інтересів, не шукала тільки збагачення й почестей, хоч господарські справи займали в її діяльності дуже поважне місце (чому прикладом був сам гетьман Д. Апостол). Ми знаємо чимало випадків, коли людина, скінчивши Київську Академію чи іншу школу, й далі дбає про свою освіту, цікавиться европейською політикою, виписує газети з Німеччини, Франції чи Голляндії та здобуває собі цілий ряд книжок, особливо чужими мовами щоб познайомитися з різними проблемами духового життя Західньої Европи.

Ще важніше те, що освіта не була привілеєю одної вищої верстви, старшини й духівництва. Україна могла за часів Апостола, так само, як і раніше, з гордістю указати на дуже добрий стан народньої освіти. Сам народ дбав про грамотність і охоче утримував на селах не тільки шпиталі для хорих, старих та сиріт, але й школи. Статистичні дані лишилися нам з 1748 р., але ці цифри можна безумовно застосувати й до часів Д. Апостола, як і часів перед ним, бо відносини на Гетьманщині були сталі й почали змінятися на гірше тоді, коли селяни (та й то не всі) з кінця 18 ст. стали справжніми кріпаками і матеріяльно не були вже спроможні на видатки освітнього або й благодійного характеру. Отже в 1748 р. на 7 полків Гетьманщини (для 3-х полків не знайдено даних) було 866 народніх шкіл, тобто на 1000 чоловіка людности припадала приблизно одна школа.

Люди, які репрезентували тоді Україну, були представниками барокової доби, деякі дуже типовими, як, напр., Теофан Прокопович чи гетьман-еміґрант Пилип Орлик з їх неспокійним, змінливим темпераментом, авантурничим життям, один з раціонально забарвленим

світовідчуванням, другий з емоціяльним, обидва з твердим християнсько-релігійним наставленням і разом з великим замилуванням до античности і до знання. Це не хуторяни XIX ст. з їх мрійливою вдачею і тягою до „золотого спокою", що замкнулися цілковито в сфері своїх приватно-дворянських інтересів; це діячі, які правлять українською державою, яких життя не йде спокійно, ліниво і безтурботно: війни, походи, фортифікаційні праці, а для духовенства мандрівка на північ для місіонерсько-просвітницької праці і серед росіян і серед „інородців" тримають їх у стані активности, у стані вічного руху. Вища верства рухлива, практична і ділова, що вміє збагачуватися, користаючись і неморальними засобами та притискаючи нераз нижчі стани населення без усяких скрупулів.

Але серед неї, паралельно з жадобою до збагачення, такою характеристичною для нового шляхетства, що зростало на силі, жила й жадоба до знання. Чи не дивно, що саме один з найбільш маркантних „практиків" тодішньої доби, людина, яка для задоволення своїх матеріяльних інтересів послуговувалася й найгіршими методами, Яків Маркович, автор відомого „Дневника", був і високо освіченою людиною свого часу, яку цікавили й проблеми математично—природничого, політичного, теологічного та філософського характеру. Діапазон інтересів у Марковича, як видно з його „Дневника", дійсно дуже широкий: тут і господарські питання, — як садити й плекати малину, ожину й інші ягоди; як виробляти пиво або як робити прості баромери, про що він дістає поради від свого ментора, Т. Прокоповича, і питання теологічні та філософські, напр., міркування про картезіянську філософію, зацікавлення відомим протестанським теологом Буддеусом, або зайняття астрономією (він купує книгу про „Небоземні глобуси"), мовами (купівля лексиконів), політикою і правом, про що свідчить його „Дневник", де трапляються назви таких книжок, як Литовський Статут, Твардовського конституції коронні, політика Арістотелева і. т. д.

Ця жадоба знання, це щире бажання поширити свій виднокруг, познайомитися з здобутками европейської й античної культури характеризує не одного представника тодішньої гетьманської України. Таким був, напр., М. Ханенко, за Данила Апостола скромний полковий суддя, який, за висловом Лазаревського, належав до найбільш освічених людей свого часу. Чого тільки він не виписує з закордону, починаючи від серії латинських книжок з Клюверієм, Целярієм, Пісторіусом на чолі, з Вергілієм, Цицероном, Корнелієм Непосом, з Фенелоновим Телемаком, Пуфендорфом, Гуго Гроцієм і кінчаючи наукою про тригонометрію та модними на той час „Разговорами в царстві мертвих"! [1]) і. т. д.

Петро Апостол, син гетьмана, відомий своїм знанням багатьох европейських мов, не тільки виступає в ролі перекладача на службі у князя Меншікова, але виявляє себе й як високоосвічена людина з живим інтересом до культурного західньо-европейського життя. Як видно з його, французькою мовою писаного, „Дневника" за 1725—1726 р. р., він виписує через різних посередників (напр., відомого Аша) французькі і німецькі газети, цікавиться французькою комедією, читає „Les filles errants". „Deux Arlequins" і подібні п'єси, купує в Петер-

1) Це тільки з одного його реєстру книжок, які доручено було купити закордоном (в „Дневнику" під датою 21 серпня 1732 р.)

бурзі або виписує з—за кордону силу книжок, писаних німецькою, французькою, італійською мовами, в тому числі навіть такі як „Історія Фляндрії". „Історія Угорщини" італійською мовою.

Зацікавлення культурними справами виявляло себе не тільки в тім, що вища українська верства читала та виписувала з—за кордону книжки. Петро Апостол, напр. перебуваючи в 1725 р. в Петербурзі, очевидно цікавився всіми новинками і загально-культурного і наукового життя. Так він уважав за потрібне бути присутнім, коли виголошували свої промови професори (очевидно новозаснованої Академії Наук), які щойно прибули з Німеччини. Це був певно інавгураційний акт, бо записано про це в „Дневнику" Апостола тільки під одною датою, а саме 27 грудня 1725 р. Кидає також світло на культурні обставини життя вищої верстви навіть така замітка, як от та, що її читаємо у „Дневнику" Марковича під 7 квітня 1730 р.: „У Миклашевського інспектор з дітьми виправляли комедію".

Коло культурних людей за Д. Апостола вже досить широке. Україну репрезентують не тільки діячі Гетьманщини, але з'являється за часів Мазепи перша українська еміграція, на чолі якої стоять екс-гетман Пилип Орлик, автор величезного "Діярія", і син його Григорій. Обидва помітні особи на політичному обрії Европи, саме тоді, коли Д. Апостол правив Україною. Їх можна назвати европейськи освіченими українцями в повному розумінні цього слова. Пилип Орлик, сидячи з 1722р. в Туречині, цікавився европейськими політичними, а разом і культурними подіями, читав газети французькі, італійські, німецькі, особливо ж цікавився голяндськими часописами, які в ті часи були дійсно найбільш поінформованими. Борщак справедливо підкреслює: „ . . . . переглядаючи назви книг, нотатки, зразу завважаємо, що думки Орлика йшли в царину теології, історії та політики, менше в царині красного письменства, як не числити красномовности".

Між українцями, що за часів Апостола перебували за кордоном, особливе місце посідають Василь Григорович-Барський та Симон Тодорський. Перший був типом прочанина, невтомного шукача знання правди, при високому релігійному настрої і 24 роки провів у мандрівках по чужих землях та повернувся на батьківщину 46-літним ченцем, щоб зложити свої кості в рідну землю (1747) ,а нам залишити свої величезні записки, відомі під назвою "Странствования . . . . по святим містам Востока 1723—1747"

Другий, Симон Тодорський, учень Київський Академії, богослов і орієнталіст, на думку Чижевського, один із найліпших у Росії XVIII ст. орієнталістів, з'явився після 1727 р. в Галле (іматрикулювався в університеті влітку 1729 р.) —і тут не тільки вчився далі орієнталістики, але й зайшов у ближчі стосунки з колами пієтистів, які мали тут свого провідника, Августа Германа Франке (1727), співпрацював з ними та зайнявся перекладом творів пієтистів, Франке, Арндта, Фрайлінгавзена. Він повернувся на батьківщину лише десь після 1735 р.

Згадємо ще Михаїла Козачинського, який, посланий в Сербію закладать школи, написав там 1733 р. драму про "Іроша п'ятого",останнього сербського царя. Це драма типу хроніки, що подає важливі моменти з сербської історії з XII—XVIII ст. (відома лише в пізнішій сербській переробці).

Українську історіографію цих часів репрезентують такі освічені українці як Самійло Величко та Григорій Грабянка. „Сказаніє о войні козацкой з поляками" першого, доведене до 1700 р. (кінець аж до 20—х років 18 ст. , здається, загублено/ і „Дійствія презельной брани" /доведено до 1709 р.) другого — це вже не літопис, а радше історія рідного краю, в якій особливу увагу надано особі творця української козацької держави, Б. Хмельницькому (особливо у Грабянки). Як підкреслює Д. Дорошенко, праця Величка — це вже цілком поважна справа прагматичної історії України. Хоч їх праці писані були мабуть до вступу Д. Апостола на гетьманський стіл, обидва автори належали й до доби цього гетьмана. Величко, з фаху канцелярист гетьманської військової канцелярії, правда доживав тоді віку в Диканьці, маєтку Кочубеїв, але він і далі займався літературною працею. Відомо, що він перекладав з німецького збірника на українську мову велику „Космографію" , закінчену р. 1728.

Військовий канцелярист Величко, і Григорій Грабянка, що був одним з найвизначніших діячів доби Апостола і обіймав з 1729 р. відповідальну посаду гадяцького полковника (1734), — обидва займалися літописанням рідної країни з власної любови до справи, без якогось офіційного призначення, тільки в вільні від службових зайнять хвилини. Хоч вони писали свої твори тільки між іншим, на дозвілі, все ж творам цим не бракує літературних вартостей. Це виразно відзначає Чижевський у своїй „Історії української літератури":„В цілому літопис Величка дає нам надзвичайно цікаву картину інтересів, стилю, переживання та думання людини українського барока. В цьому відношенні він (в меншій мірі Грабянка) заміняє нам орігінальне українське повістярство, яке за часів барока мало розвинулося".

Але цими іменами не можна обмежитися. Саме в 30—х роках XVIII ст. складено анонімне „Краткоє описаніє Малороссії". За часів Апостола служив у генеральній військовій канцелярії вихованець Київської Академії, Степан Лукомський, а певно вчився в тій же Академії Петро Симоновський—обидва автори, які стали відомими як перекладачі та автори компілятивних історій України (Симоновського „Краткое описание о козацком малоросійском народе"—1765 та Лукомського „Собрание историческое"—1770), але вже значно пізніше, в другій половині XVIII ст.

Найбільш знаменною появою на полі літератури часів Д. Апостола була визначна українська драма „Милость Божія, Україну от неудоб пошлих обид лядских через Богдана Зиновія Хмельницкого свободившая и репрезентованая в школах Киевских (себто в Академії) 1728 літа". Імя автора її залишилося невідомим, але ним був, правдоподібно, вчитель поетики Київської Академії, Теофан Трофимович.

„Милость Божія"—це типова для бараковиx часів драма великих форм, трагикомедія. Її автор—щирий український патріот. Україна та її доля—це та внутрішня тема, яка червоною ниткою переходить через усю драму. В драмі „Україна" фігурує й як окремий символічний образ. З числа своїх героїв автор на перше місце ставить Богдана Хмельницького. Подібно до історіографів (Самовидця, Грабянки, Величка)пієтизм драматурга до великого гетьмана висловлює себе в підкресленій ідеалізації його особи. Для нього Хмельницький ідеальний образ лицаря, добрий геній України уосіблення її долі. Основні думки автора щодо України ясно показані в його неприхильнім відношенні до Петра підкреслено в позитивнім ставленні

до Петра II, який возстановив гетьманат, себ то відродив до життя те, що зруйнував Петро I.

Тому в драмі висловлюється похвала Петрові II і нововибраному гетьманові Д. Апостолові. „Україна" так промовляє у нього:

„О Боже, возсіяй ми день он скоро златий,
Толикое блажеснтво мое оглядати!
Даждь мні Петру Второму, от Тебе избранну,
И тобою наслідним вінцем увінчану,
Поклоненіе мое должное воздати,
Толико его милость ко мні величати!
Даждь и его вірному вожду, Даніилу
Здравіе, долготу дній, во всім спіх и силу".

І на полі мистецтва часи Данила Апостола — переходові часи. Тут маємо до діла або з пізнім бароком або з першими початками рококо (дехто утотожнює пізне бароко з рококо).

Найбільшою появою на полі архітектури був Ґотфрід Шедель, який розвинув свою діяльність вже за Елисаветиних часів, у 40—х роках, і з якого треба починати київську архітектурну школу з такими видатними майстрами, учнями Шеделя, як Степан Ковнір та Іван Григорович-Барський. Але початки його діяльности належать ще до часів Д. Апостола. Прусак Шедель, вступивши 1713 р. на російську службу, опинився в 1730 р. в Києві, куди він прибув майже рівночасно з новим київським архиєпископом Рафаїлом Заборовським. Він став будівничим Заборовського і пробув на цій службі до смерти останнього в 1747 р. Проф. Д. Антонович каже про нього: „Він остільки просякся духом українського мистецтва, що виріс на ведучого будівничого українського рококо зо всіма ознаками спеціяльно української творчости. Його будови так вросли в загальний образ післямазепинського Києва, що Київ без них не до подумання, а це особливо відноситься до його лаврської колокольні, яка панує над холмистою місцевістю на високім березі Дніпра і якої купол часами неначе ховається в хмарах. Над цією першою своєю працею в Києві він працював в роках 1731—1745".

Початками своєї діяльности сягає доби Д. Апостола й визначний київський ґравер Григорій Левицький,батько славного портретиста Дмитра Левицького. На думку В. Січинського, Григорій Левицький відіграв провідну ролю в розвитку українського ґраверства середини і кінця XVIII ст. подібно тому, як наприкінці XVII й початку XVIII ст. таке саме значення мав Олександер Тарасевич. Власне ці два найбільші українські ґравери творять цілу основу українського ґраверства XVII і XVIII ст. 1)

Правда, за часів Д. Апостола, Григорій Левицький тільки починав свою діяльність, і навіть не на Україні, а за кордоном. Як зазначено в „Словнику Мистців", він 1732 р. жив у Врацлаві та виконав там чистий мідерит Ісуса, Марії й Йосипа в майстерні Антона Біркґардта.

---

1) В. Січинський відносить діяльність Гр. Левицького до часів пізнього барока і рококо на Україні.

Джерела і література.

Antonowytsch D., Deutsche Einflüsse auf die ukrainische Kunst. Leipzig 1942.

Антонович Д. Український театр. Українська культура. Подєбради 1940

Аскоченський В. Киев с древнейшим его училищем академиею. Кієв 1856, т. 2

Борщак І. В книгозбірні гетьмана Орлика, Літер.—Науковий Вісник, Львів 1923, кн. 11.

Вишневський Д. Киевская Академия в первой половине XVIII в. Труды—Киевской Духовн. Академии 1903, т. 8

Вишневский Д. Общее направление образования в Киевской Академии в первой половине XVIII ст. Киевская Старина 1904, 6.

Гординський Ярослав, "Милость Божія", українська драма з 1728 р. Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка, Львів 1925, т. 136-137

Дневник Петра Даниловича Апостола, Киевская Старина 1895, 7—8.

Дневник генерального подскарбия Якова Марковича, Київ 1895, т. 2, 1897, т. 3.

Дневник генерального хорунжого Николая Хаиенка 1727—1753 г. Киев 1884.

Дорошенко Д. Огляд української історіографії, Прага 1923.

Иконников В. С. Киев в 1654—1855 г. г. Киев 1894.

Лазаревський А. Одинадцать писем Василия Григоровича-Барського к родним 1723—1746, Русскій Архив 1873, 3.

Милость Божія . . . . Чтенія Імп. Общества Исторіи и Древностей Рос. Москва 1858, 1

Наріжний С., Теофан Прокопович і Яків Маркович у своїх взаємовідносинах. Наша Культура 1937, кн. 12.

Oljancyn D. Aus dem Kultur und Geistesleben der Ukraine II. Schule und Bildung. Berlin 1932, H. 2.

Петров Н. И. Акти и документи к истории Киевской Академии. Киев 1904, Отд. 2, т. 1, ч. 1—3.

Письмо архиепископа новгородського Феофана Прокоповича к архиепископу киевскому Рафаилу Заборовскому 8 марта 1734 г. (О способах к улучшению материального положения Киевской Академии), Киевская Старина 1884, 3.

Січинський В., Григорій Левицький український гравер середини XVIII ст. Наша Культура, 1936, кн. 8—9.

Стешенко І. Історія української драми. Київ 1908, т. І.

Судиенко М. Материали для отечественной истории, Киев 1853, т. 1.

Чижевський Д. Український літературний барок. Нариси. Частина перша. Праці Українського Історично-Філолог. Тов. П. Прага 1941, т. 3.

Чижевський Д. Історія української літератури, Прага 1942, т. П.

4. ЮРІЙ ТИЩЕНКО — ДРУКАРСТВО. Друк. з ілюстраціями. 90 стор, ціна 3 ДМ. Порадник для робітників пера і друку.

Зміст:

1. — Вступ. 2 — Початки друкарства в Европі. 3 — Початки друкарства на Україні. 4 — Готування орігіналу до складання- 5 — Організація друкарні. 6 — Устаткування складальні. 7 — Вимір друкарських матеріялів. 8 — Черенок та його елементи, 9 — Літери та значки шрифтів. 10.—шрифти /характеристика/. 11 — Ручний набір. 12 — Коректура. 13 — Праця метранпажа. 14 — Готування форми до друку. 15 — Процес друку. 16 — Стереотип. 17 — Машини. 18 — Зміст.

5. Проф. Др. В. КРУПНИЦЬКИЙ — КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ ЗА ГЕТЬМАНА ДАНИЛА АПОСТОЛА. Ц. 0.80. ДМ.

6. Проф. ОЛЕКСАНДЕР ОГЛОБЛИН. — ХАНЕНКИ, /Сторінка з історії українського автономізму 18 — го століття/ Ц. 0.80. ДМ.

Книгарням і кольпортерам звичайний опуст.
Замовлення просимо надсилати на адресу:
Kultur - Wissenschaftlicher Verlag
T. Omeltschenko u. G. Tyschtschenko
Kiel, Gellertstr. 40

ГОЛОВНИЙ СЛАД:

Alexander Kobasa

z. Hd. I. Boegl's Buchhandlung

Neumarkt i. d. Opt.

Obere Marktstr.